

Ochrana prírody na príklade Slovenska a Srbska

Miklósová, V., Laco, I.: Nature Protection in Examples of Slovakia and Serbia. *Životné prostredie*, 2016, 50, 4, p. 217 – 224.

This article introduces the conditions and current level of nature protection in Slovakia and Serbia. These not only highlight the beauty and diversity of their nature, but also emphasize that preservation of nature areas and their sustainable use is a basic presumption for healthy national development. The Act of the National Council of the Slovak Republic No. 543/2002 on Nature and Landscape Protection constitutes the legal framework for nature protection in Slovakia. It defines complex nature and landscape protection and differentiates the natural values inherent in several types of nature areas. These are divided into five levels of protection in the Slovak Republic, and Serbian Acts No. 36/2009 and No. 88/2010 legislate three level of nature protection. We also present smaller areas in both countries with predominantly original ecosystems and protected Nature Reservations affected to a lesser extent by human activity, and we include protected areas with rare plant and animal species under the highest protection level which are important for scientific, training and educational purposes.

Key words: nature and landscape protection, nature reservations, international conventions

„Každý má právo na priaznivé životné prostredie. Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.“

článok 44 Ústavy Slovenskej republiky

Aj napriek intenzívnej kultivácii a urbanizácii krajiny sa do dnešných dní zachovalo viacero prírodných a krajinársky vysokohodnotných území. Doteraz sú miestami zachované pôvodné časti krajiny, plochy lesných porastov s pôvodnou skladbou drevín, prírodné vodné toky s pôvodnými brehovými porastmi, časti aluviálnych nív s pôvodnými biocenózami, lokality močiarnych biotopov a spoločenstiev lužných lesov. Na ochranu týchto vzácných lokalít potrebujeme navrhovať komplexné riešenia problematiky starostlivosti o lokalitu, aplikovať a uviesť do praxe optimálne formy manažmentu ekosystémov a ich využitia. Tieto návrhy by mali viesť k zamedzovaniu nežiaducich procesov a javov na týchto vzácných lokalitách. Na dvoch príkladoch chránených území v dvoch krajinách – na Slovensku a v Srbsku – je dokumentovaný prístup k ochrane prírody.

Ochrana prírody na Slovensku

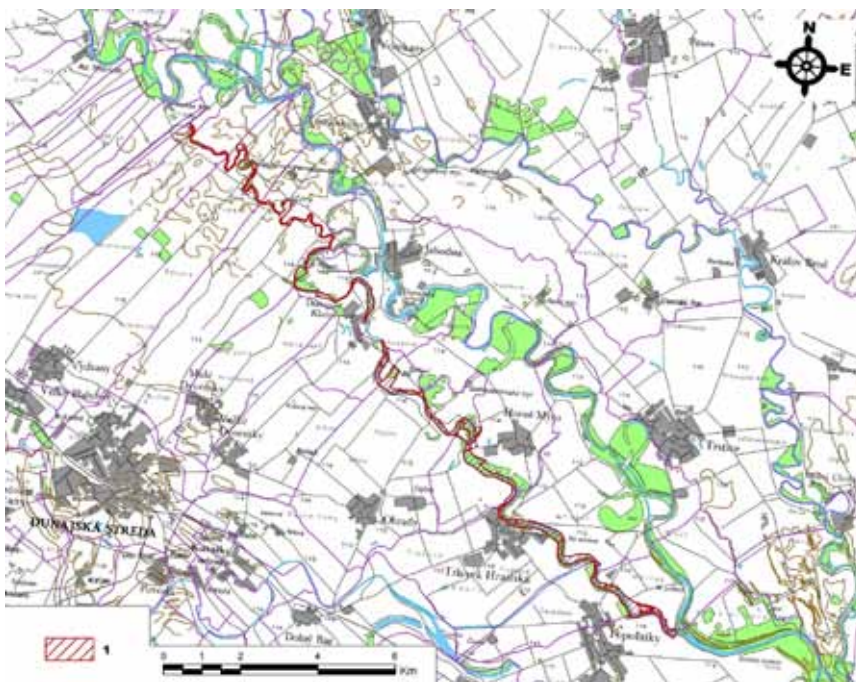
Územie Slovenska poskytuje pestrú mozaiku prírodných krás – hory, doliny, roviny s riekami, jazerami, ktoré si zasluhujú ochranu. Novodobá ochrana prírody sa snaží zabezpečiť a zachovať rozmanitosť podmienok a foriem života na Zemi, čím utvára podmienky na trvalé udržiavanie, obnovovanie a racionálne využívanie prírodných zdrojov, chráni prírodné dedičstvo, vzhľad krajiny, biodiverzitu a zachováva jej ekologickú stabilitu, čo je zakotvené i v cieľoch zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

Podľa § 2 tohto zákona sa podrobnejšie pod „ochranou prírody a krajiny rozumie starostlivosť štátu, právnických osôb a fyzických osôb o voľne rastúce rastliny, voľne žijúce živočíchy a ich spoločenstvá, prírodné biotopy, ekosystémy, nerasty, skameneliny, geologické a geomorfologické útvary, ako aj starostlivosť o vzhľad a využívanie krajiny.“

Ochrana prírody a krajiny na Slovensku je zabezpečená vzájomným prepojením viacerých právnych noriem. Podrobnosti o dokumentácii ochrany prírody a krajiny upravuje vyhláška MŽP SR č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov. Uvedená vyhláška bola niekoľkokrát novelizovaná: vyhláška MŽP SR č. 492/2006 Z. z., vyhláška MŽP SR č. 638/2007 Z. z., vyhláška MŽP SR č. 579/2008 Z. z., vyhláška MŽP SR č. 173/2011 Z. z. a vyhláška MŽP SR č. 158/2014 Z. z.

Zákon o ochrane prírody a krajiny má 9 častí, 106 paragrafov a 2 prílohy. V tretej časti sa zákon zaoberá osobitnou ochranou prírody a krajiny, t. j. územnou ochranou, druhovou ochranou chránených rastlín, chránených živočíchov, chránených nerastov a chránených skamenelín a ochranou drevín (kultúrne, vedecky, ekologicky, krajinotvorne alebo esteticky mimoriadne významných stromov alebo ich skupín vrátane stromoradií). V zmysle uvedeného zákona je územná ochrana zabezpečovaná národnou sústavou chránených území. Lokality, na ktorých sa nachádzajú biotopy európskeho a národného významu, biotopy druhov európskeho a národného významu, biotopy vtákov, významné krajinné prvky alebo prírodné výtvy, možno vyhlásiť za chránené územia.

Chránené územia sa podľa územnej ochrany rozdeľujú na národné parky (NP), chránené krajinné oblasti (CHKO), chránené areály (CHA), prírodné rezervácie (PR), národné prírodné rezervácie (NPR), prírodné pa-

Obr. 1. Národná prírodná rezervácia Klátovské rameno. Zdroj: SVM50 © Úrad geodézie, kartografie a katastra SR, 2000, š. 040/010205-AG; spracoval © *www.sopsr.sk*

Vysvetlivky: 1 – chránené územie

Obr. 2. Ortofotomapa sútoku Klátovského ramena s Malým Dunajom. Zdroj: QGISGoogleSatellite-maps ©; spracoval Ivan Laco

miatky (PP), národné prírodné pamiatky (NPR), chránené krajinné prvky (CHKP), chránené vtáčie územia a obecné chránené územia (tab. 1).

Na územnú ochranu sa ustanovuje päť stupňov ochrany. Najnižší stupeň ochrany je 1. a najvyšší 5.

Rozsah obmedzení sa zvyšujúcim stupňom ochrany zväčšuje. Prvý stupeň ochrany platí všeobecne na celom území Slovenska. Ak to vyžaduje záujem ochrany chráneného územia, možno vyhlásiť jeho ochranné pásmo (OP), kde sa uplatňuje o jeden stupeň nižšia ochrana.

Z celkovej rozlohy Slovenska (4 903 400 ha) je výmera chránených území podľa 2. až 5. stupňa ochrany 1 142 143 ha, čo predstavuje 23,29 % územia z rozlohy štátu. Z toho výmera 9 NP a 14 CHKO a ich ochranných pásem predstavuje 1 110 599 ha, t. j. 22,65 % a výmera ostatných chránených území má rozlohu 119 844 ha, t. j. 2,44 % z územia štátu (tab. 1).

Okrem uvedených chránených území sa na Slovensku nachádzajú chránené územia bez definovaných stupňov ochrany. Ide o 41 vyhlásených chránených vtáčích území s celkovou výmerou 1 284 806 ha a 20 jaskýň s ochranným pásmom s celkovou výmerou 3 347 ha.

Chránené územia s vyšším, 4. a 5. stupňom ochrany predstavujú najzachovanejšie a najcennejšie časti krajiny. Pre tieto lokality preto platí najprísnejší režim ochrany. Zachovali sa najmä na neprístupných miestach, v územiach nevhodných na hospodárenie, prípadne len na pozemkoch súkromných vlastníkov. Sú v krajine nepravidelne roztrúsené, čo odráža reálny stav prírodného prostredia. Piaty, najvyšší stupeň ochrany sa vzťahuje len na 1,91 % územia Slovenska, t. j. 93 613 ha, a sú nimi PPR a NPR, ako aj PP a NPR.

Národná prírodná rezervácia Klátovské rameno – príklad hodnotenia ochrany prírody na Slovensku

Podľa § 22 zákona č. 543/2002 Z. z. lokality s výmerou do 1 000 ha, na ktorých sa nachádzajú pôvodné alebo ľudskou činnosťou málo pozmenené biotopy európskeho alebo národného významu alebo biotopy druhov európskeho alebo národného významu a biotopy vtákov vrátane sťahovavých druhov, môže krajský

Tab. 1. Prehľad chránených území na Slovensku (stav k 31. decembru 2015)

Kategória	Počet	Výmera chráneného územia (ha)	Výmera ochranného pásma (ha)	Podiel z rozlohy štátu aj s ochrannými pásmami (%)
Chránené krajinné oblasti	14	522 582	–	10,66
Národné parky	9	317 890	270 128	11,99
Spolu chránené krajinné oblasti a národné parky	23	840 472	270 128	22,65
Chránené územia podľa § 21 až § 25	1 108	111 299	8 545	2,44

Zdroj: upravené podľa *www.sopsr.sk*

Vysvetlivky: Chránené územia podľa § 21 až § 25 – chránený areál, prírodná rezervácia, národná prírodná rezervácia, prírodná pamiatka, národná prírodná pamiatka, chránený krajinný prvok

úrad životného prostredia vyhlásiť všeobecne záväznou vyhláškou za PR.

Ako príklad hodnotenia ochrany prírody bolo vybrané územie Klátovského ramena – významného a „atraktívneho“ ekosystému horného Žitného ostrova. Bolo vyhlásené v roku 1993 za štátnu prírodnú rezerváciu vyhláškou MŽP SR č. 83/1993 Z. z. o štátnych prírodných rezerváciách. Prírodnú rezerváciu, predstavujúcu nadregionálne biocentrum ako súčasť najvýznamnejšieho prírodného dedičstva štátu, MŽP SR ustanovilo za NPR ešte predchádzajúcim zákonom NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny na ploche 306,44 ha.

NPR Klátovské rameno spravuje Správa CHKO Dunajské luhy, ktorá je súčasťou Štátnej ochrany prírody SR, osobitnej odbornej organizácie MŽP SR. Klátovské rameno sa nachádza v okrese Dunajská Streda v katastrálnych územiach obcí Orechová Potôň, Dolná Potôň, Jahodná, Dolné Topoľníky, Vydrany, Veľké Blahovo, Dunajský Klátov, Ohrady, Horné Mýto, Malé Blahovo, Trhová Hradská a Horné Topoľníky (obr. 1).

Na území NPR platí 5. stupeň ochrany. Keďže ochranné pásmo NPR (§ 22 ods. 2) nebolo vyhlásené podľa § 17 ods. 3, je ním územie do vzdialenosti 100 m smerom von od jej hranice a platí v ňom 3. stupeň ochrany (§ 14).

Klátovské rameno, dlhé 25 km, patrí medzi prírodné skvosty Podunajskej nížiny (obr. 1). Jedinečný ekosystém prietochného nížinného meandrujúceho ramena predstavuje ojedinelú oázu zvyškov nedotknutej prírody uprostred poľnohospodársky intenzívne využívaného územia. Dunajské biotopy sú zbierkou veľkého množstva živočíšnych a rastlinných druhov, o čom sa môžeme presvedčiť aj na tomto území. Klátovské rameno nemá prameň, ani sa neodčleňuje od iného toku, napájajú ho spodné vody Malého Dunaja. Klátovské rameno predstavuje jedno z posledných zachovaných ramien Malého Dunaja, ktoré je na spodnom vyústení v trvalom a priamom spojení s hlavným tokom. Tok sa vlieva do Malého Dunaja za obcou Topoľníky (obr. 2). Na hornom úseku sa vyznačuje vysokým stupňom čistoty. Tok tu ešte nemá súvislú vodnú hladinu, tvoria ho len jazierka, menšie zátoky s bohatým brehovým porastom. Hĺbka vody v ramene sa pohybuje od niekoľkých centimetrov až do 5 m.

V rámci územného systému ekologickej stability predstavuje Malý Dunaj a Klatovské rameno biokoridor nadregionálneho významu. Vlastný biokoridor zahŕňa tok Malého Dunaja aj s brehovými porastmi a prilahlými lužnými lesmi.

NPR Klátovské rameno predstavuje krajinársky a biologicky mimoriadne cenný komplex. Neopakovateľnosť tomuto územiu dávajú charakteristické zachované pôvodné časti krajiny, plochy lesných porastov s pôvodnou skladbou drevín, prírodné vodné toky s pôvodnými brehovými porastmi, časti aluviálnych nív s pôvodnými biocenózami, lokality močiarnych biotopov a spoločenstiev lužných lesov (obr. 3). Na území Klátovského ramena sú biotopy lužných vrbovo-topoľových a jelšových lesov a tiež bohaté biotopy močiarnych a vodných rastlín. Vodnú hladinu zdobia lekná biele (*Nymphaea alba*) a leknica žltá (*Nuphar lutea*), ktoré miestami vytvárajú súvislé koberce na povrchu vodnej hladiny. Bol tu zaznamenaný výskyt asi 80 druhov vtáctva, z toho 70 tu priamo hniezdi (Szabóová, 1989). Raritou Klátovského ramena je výskyt sladkovodných hubiek, ktoré indikujú mieru čistoty vody. Tento druh sladkovodných hubiek sa nevyskytuje na žiadnom inom mieste v Európe. Na brehu Klátovského ramena upúta pozornosť technická pamiatka, klátovský vodný mlyn, ktorý pripomína slávne časy vodného mlynárstva.

Na územie Klátovského ramena je v súčasnosti vyvíjaný veľký tlak zo strany poľnohospodárov, keďže rameno preteká cez intenzívne využívanú poľnohospodársku krajinu. V oblasti horného Žitného ostrova v dávnej aj nedávnej minulosti dochádzalo k významným zásahom človeka, ktoré zásadným spôsobom zmenili štruktúru krajiny. K týmto zásahom dochádzalo nie vždy na základe adekvátneho hodnotenia krajinnoekologických podmienok a ich významnosti podľa ich ekologických a socioekonomických funkcií. V dôsledku narušeného prirodzeného režimu v toku dochádza k jeho postupnému zazemňovaniu. Ohrozujúcimi faktormi na území sú hlavne: vnútorné zazemňovanie ramena, erózia brehov, poľnohospodárska činnosť, vplyv ľudských sídel, komunikácií a rekreácie a absencia pôvodných extenzívnych foriem využívania ekosystémov Klátovského ramena.

Obr. 3. Pôvodné brehové porasty na hornom úseku Národnej prírodnej rezervácie Klátovské rameno (2016). Foto: Viktória Miklósová

Medzinárodné aspekty ochrany Národnej prírodnej rezervácie Klátovské rameno

Výnosom MŽP SR č. 3/2004-5.1, ktorým sa vydáva národný zoznam území európskeho významu v znení neskorších predpisov v rámci európskej sústavy chránených území – Natura 2000, bolo Klátovské rameno zaradené medzi územia európskeho významu. Územie je zaradené z dôvodu ochrany biotopov európskeho významu a prioritných biotopov: karpatské a panónske dubovo-hrabové lesy (91G0), lužné dubovo-brestovo-jaseňové lesy okolo nížinných riek (91F0), prirodzené eutrofné a mezotrofné stojaté vody s vegetáciou plávajúcich a/alebo ponorených cievnatých rastlín typu *Magnopotamion* alebo *Hydrocharition* (3150) a druhov európskeho významu: roháč obyčajný (*Lucanus cervus*), plotica lesklá (*Rutilus pigus*), hrebenačka vysoká (*Gymnocephalus baloni*), plž severný (*Cobitis taenia*), boleň dravý (*Aspius aspius*), býčko (*Proterorhinus marmoratus*), čík európsky (*Misgurnus fossilis*), lopatka dúhová (*Rhodeus sericeus amarus*), hrúz bieloplutvý (*Gobio albipinnatus*), kunka červenobruchá (*Bombina bombina*) a vydra riečna (*Lutra lutra*) (www.sopsr.sk).

Ochrana prírody v Srbsku

Ochrana prírody v Srbsku má dlhú tradíciu. Prvá písomná zmienka o ochrane prírody sa nachádza v Dušanovom zákonníku (§ 123), kde sa zakazuje nadmerné odlesňovanie vo vtedajšej Srbskej ríši (v 14. storočí). Každý štát, a tak aj Srbsko, musí dbať na šetrné využívanie prírodných zdrojov, na ekologickú stabilitu a na zachovanie rozmanitosti podmienok a foriem života na Zemi, a preto je v súčasnosti ochrana prírody v Srbsku zameraná na zachovanie biologickej rozmanitosti voľne rastúcich rastlín a voľne žijúcich živočíchov.

Ochrana prírody sa v Srbsku vykonáva na základe: zákona o ochrane prírody č. 36/2009, zákona o ochrane prírody č. 88/2010, zákona o národných parkoch č. 39/1993, č. 44/1993 a č. 36/2009 – 76 a zákona o ochrane životného prostredia č. 135/2004 a č. 36/2009. Cieľom zákona o ochrane prírody č. 36/2009 je prispieť k zachovaniu rozmanitosti podmienok a foriem života na Zemi a udržaniu ekologickej stability. Tento zákon má 17 častí a 135 paragrafov. V tretej časti sa zaoberá územnou ochranou, druhovou ochranou, stupňami ochrany.

Ďalšie významné právne predpisy, vzťahujúce sa na prírodu a ochranu prírodného bohatstva sú: nariadenie o režime ochrany č. 31/2012 a pravidlá o kategorizácii chránených prírodných oblastí č. 103/2013.

Pre územnú ochranu prírody a krajiny sa ustanovujú tri stupne ochrany. Najvyšší stupeň ochrany je 1. a najnižší stupeň ochrany je 3. Ochrana prírody v rámci svojich právomocí zabezpečuje štát, autonómna provincia, obec, mesto Belehrad a správca chráneného územia.

Oficiálny zoznam chránených území v Srbsku vedie Ústav na ochranu prírody Srbska so sídlom v Belehrade, Niši a Novom Sade. Kritériá a postupy na kategorizáciu chránených území v Srbsku stanovuje Ministerstvo životného prostredia a rozdelené sú podľa ich významu do troch kategórií podľa stupňa ochrany:

1. kategória – do 1. stupňa ochrany sú zaradené územia medzinárodného, národného alebo územia mimoriadneho významu, ktoré vyhlasuje vláda na návrh Ministerstva životného prostredia;
2. kategória – do 2. stupňa ochrany sú zaradené územia regionálneho významu, vysokej významnosti;
3. kategória – do 3. stupňa ochrany sú zaradené územia miestneho významu.

Národné parky

Národné zhromaždenie Srbska ustanovilo päť NP, menovite NP Fruška gora (rozloha 26 672 ha), NP Derdap (63 608 ha), NP Tara (22 000 ha), NP Kopaonik (11 810 ha), NP Šar-planina (39 000 ha). NP sú územia, kde je najvyšší stupeň ochrany prírody. V Srbsku zaberajú celkovú rozlohu 163 090 ha (tab. 2), čo predstavuje iba 1,845 % z celkového územia štátu (8 836 100 ha).

NP Fruška hora zaberá 25 % územia Fruškej hory, ktorá bola v minulosti ostrovom v Panónskom mori. Približne 90 % rozlohy NP Fruška hora predstavujú lesné porasty. Vyskytuje sa tu vyše 1 400 rastlinných druhov, 200 druhov vtákov vyhlásených za prírodné rarity.

NP Derdap je najväčší prírodný park v Srbsku. Jadro Derdapu utvára Derdapská tiesňava. V parku sa vysky-

Tab. 2. Prehľad chránených území v Srbsku (stav k 31. decembru 2015)

Názov	Výmera chráneného územia (ha)	Rok vyhlásenia, aktualizácie	Podiel z rozlohy štátu (%)
NP Fruška gora	26 672	1960	-
NP Derdap	63 608	1974	-
NP Kopaonik	11 810	1981	-
NP Tara	22 000	1981	-
NP Šar-planina	39 000	1986	-
Národné parky (spolu 5)	163 090	-	1,845
Prírodné rezervácie (spolu 75)	355 114	-	4,019

Zdroj: zákon o národných parkoch 39/1993 a 44/1993

tuje 1 100 rastlinných druhov a mnohé z nich sa zachovali z doby ľadovej.

NP Tara sa rozprestiera na hore Tara. Tara patrí medzi najlepšie zachované hory v Srbsku a medzi najhodnotnejšie lesné oblasti Európy. Vyskytuje sa tu viac ako 1 000 druhov rastlín, 100 druhov vtákov a 24 druhov cicavcov.

NP Kopaonik je rozlohou najmenší NP v Srbsku. Rozkladá sa na najvyšších častiach hory Kopaonik. Je tu 1 500 rastlinných druhov.

NP Šar-planina leží v južnej časti Srbska, v provincii Kosovo a Metochija. Zahŕňa vysokohorské územie s vyše 100 štítmi nad 2 000 m n. m. Vyskytuje sa tu 2 000 rastlinných druhov, 147 druhov motýľov, 200 druhov vtákov.

Prírodné rezervácie

V súčasnosti je v Srbsku vyčlenených a zákonom chránených 75 prírodných rezervácií. Ich plocha zaberá 355 114 ha, čo predstavuje 4,019 % z rozlohy štátu.

Prírodné rezervácie sú oblasti so špecifickými prírodnými charakteristikami, ktoré predstavujú zachované, jedinečné, zriedkavé endemitno-reliktné a špecifické ekosystémy. V Srbsku rozlišujeme špeciálne prírodné rezervácie (21) a všeobecné prírodné rezervácie (54). Prírodné rezervácie sú určené výlučne na zachovanie prírodného fondu, vedecký výskum a pozorovanie. Špeciálne prírodné rezervácie majú nezmenený a dobre zachovaný ekosystém, v ktorom je pôsobenie človeka znížené na minimum.

Celková plocha chránených území (NP a prírodných rezervácií) v Srbsku tvorí 518 204 ha, t. j. 5,86 % z celkového územia Srbska (8 836 100 ha).

Špeciálna prírodná rezervácia Obedská bara – príklad hodnotenia ochrany prírody v Srbsku

Špeciálna prírodná rezervácia (ŠPR) Obedská bara je jedno z najstarších chránených území na svete. Prvá správna ochrana tohto územia sa datuje od roku 1874. Vtedy bola Obedská bara chráneným lovným revírom rakúsko-uhorskej ríše (Grozđanić, 1950). Ešte v roku 1874 rakúsky dvor toto územie vyhlásil za cisársky poľovný revír. Od roku 1919 bolo chráneným cársnym po-

lovným revírom dynastie Karađorđević, a v roku 1951 rozhodnutím Ústavu na ochranu a vedecký výskum prírodných hodnôt Srbska bola Obedská bara zahrnutá pod absolútnu ochranu, čo platilo do roku 1968. V roku 1968 Mestské zastupiteľstvo v Pećinci vynieslo rozhodnutie č. 02-2722/1-68 a Obedskú baru vyhlásilo za prírodnú rezerváciu. Súčasný status ŠPR Obedská bara nadobudla v roku 1993 úradným spisom vlády Srbskej republiky.

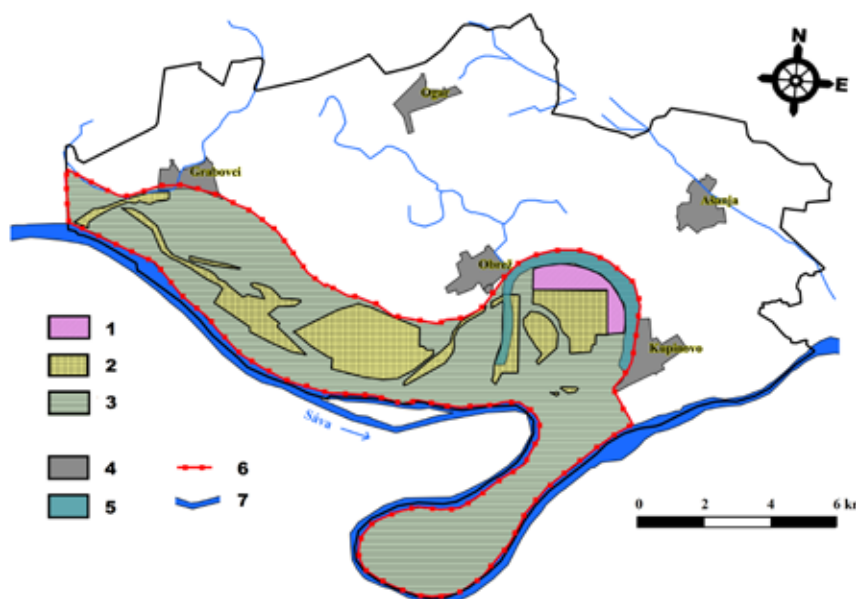
Sezónne zaplavovaný pozostatok meandra niekdajšieho koryta rieky Sávy, ŠPR Obedská bara, sa nachádza v severnej časti Srbska, na ľavom brehu dolného toku rieky Sávy, v juhovýchodnom Srijeme medzi sídlami Grabovci, Obrež, Ašanja, Ogar, Kupinovo a riekou Sávou, približne 40 km juhozápadne od hlavného mesta Srbska, Belehradu.

ŠPR Obedská bara sa nachádza v obciach Ruma a Pećinci. Menšia časť rezervácie, približne 6,5 ha, sa nachádza na území obce Ruma a väčšia časť, takmer 23 ha, na území obce Pećinci. Plocha samotnej rezervácie bez širšieho okolia je 9,82 ha (Puzović, 1995).

ŠPR okrem fosílného koryta rieky Sávy, teda samotnej Obedskej bary, zahŕňa aj iné vlhké, močiarne terény vedľa tejto rieky a oblasť lesov Obreške širine, Čenjin, Grabojevačko ostrvo, Vitojevačko ostrvo a iné celky, ako napr. Visoka šuma, Lošica, Matijejica, Kadionica, Jasenska, Bena, Kupinske grede a Kupinski kut.

Obedská bara je vlastne meander, srbsky „podkovica“, rieky Sávy. Dĺžka meandra po vonkajšom okraji je 13,5 km a jeho maximálna šírka vo východnej časti dosahuje 750 m. Šírka meandra medzi východným a západným ramenom je orientačne 4 km a dĺžka v smere sever-juh je do 5 km. Hĺbka dosahuje aj 12 m a celá jej rozloha je 7,2 km². Na ploche sa nachádza 13 väčších alebo menších vyhlbenín vyplnených vodou, takzvaných okien, z ktorých je najväčšie Obreško okno, známe ešte aj ako Krstonošica okno alebo ako Veliko jezero pri Obreži, ktoré je aj počas letných dní vyplnené vodou a ešte sa nikdy nestalo, že by vyschlo, ako sa to stávalo s inými menšími depresiami (Marković, 1961).

Z vnútornej strany meandra je vyššia časť pevninského územia s rozlohou 2 500 ha. Toto územie je nazvané Kupinske grede alebo Kopito, popretínané je depresiami a močiarimi. Na Kopito nadväzuje Kupinski

Obr. 4. Stupne ochrany prírody v Špeciálnej prírodnej rezervácii Obedská bara. Autor mapy: Ivan Laco
 Vysvetlivky: 1 – prvý, najvyšší stupeň ochrany, 2 – druhý stupeň ochrany, 3 – tretí stupeň ochrany, 4 – zastavaná plocha, 5 – Podkovica – najvýznamnejšia časť ŠPR Obedská bara, 6 – hranica ŠPR Obedská bara, 7 – vodný tok

Obr. 5. Ortofotomapa meandra, tzv. Podkovice, časti územia Špeciálnej prírodnej rezervácie Obedská bara so starým dubovým lesom. Zdroj: QGisGoogleSatellite-maps ©; spracoval Ivan Laco

kut, ktorý sa podobá polostrovu, lebo ho z troch strán obklopuje súčasný tok rieky Sávy (obr. 4).

Územie ŠPR Obedská bara predstavuje jedinečnú kombináciu stojatej vody, mokradí, vlhkých lúk, rašelinísk, lesných ekosystémov s veľmi bohatou biodiver-

zitou (Mišić, 1974). Počas vysokej hladiny rieky Sávy sa oblasť stáva aktívnym korytom rieky, a keď hladina vody klesne, stane sa najvýraznejším príkladom stojatej vody v Srbsku (Stojanović, 2004). Okrem starého koryta rieky Sávy ŠPR zahŕňa aj vlhké terény vedľa rieky Sávy, oblasť lesov a oblasť Kupinski kut.

ŠPR Obedská bara je so svojim živým svetom mokradí, bažín, lúk, lesov a predovšetkým kolóniami vtákov jedným z najstarších chránených prírodných hodnôt na svete hneď po Yellowstone national parku.

V ŠPR Obedská bara sú 3 stupne ochrany a pre každé územie je presne uvedený stupeň ochrany, ako aj dovolené a zakázané aktivity (obr. 4). Oblasť prvého stupňa ochrany zahŕňa najstaršie, viac ako 150-ročné ekosystémy dubových lesov v Debele gore. Vylučujú sa tu všetky formy využívania krajiny a všetky aktivity okrem sledovania zdravotného stavu stromov, vedeckých výskumov a kontrolovanej výučby (obr. 5 a 6). Oblasť 2. stupňa ochrany zahŕňa lesy rozličnej štruktúry, rybníky a kanály na území Grabojevačko-vitojevačského ostrova, Obreškimi širinami a na Kupinskej gredi. Oblasť 3. stupňa ochrany zahŕňa ostatný priestor prírodnej rezervácie, ktorý predstavuje mozaiky rozmanitých ekosystémov (Dunić, Jovanović, 1983).

Povolené a zakázané činnosti a využívanie v ŠPR Obedská bara

V oblasti 1. stupňa ochrany je povolený iba vedecký výskum a kontrolovaná edukácia. V oblasti 2. stupňa ochrany je povolené (podľa zákona o ochrane prírody č. 36/2009):

- sledovanie stavu prírodných hodnôt a vedecký výskum so zvláštnym súhlasom Ústavu na

ochranu prírody;

- kontrolovaný hygienický výrub s požiadavkami a dohľadom Ústavu na ochranu prírody;
- kontrolované pestovateľské činnosti s cieľom zachovania a ochrany lesných porastov;

Obr. 6. Typický vzhľad krajiny v Špeciálnej prírodnej rezervácii Obedská bara (2015). Foto: Ivan Laco

- kontrolovaná aktivita s cieľom zlepšenia ekologických podmienok (odstraňovanie vegetácie, stavanie stavieb na pozorovanie z výšky);
- kosenie lúk každé 2 – 3 roky po 15. júli;
- kontrolovaná prezentácia prírodných hodnôt.

V oblastiach 3. stupňa ochrany je povolené (podľa zákona o ochrane prírody č. 36/2009):

- lesné hospodárenie podľa lesných plánov;
- poľovanie podľa poľovných plánov;
- rybolov podľa rybolovných plánov;
- zber rastlinných a odchyt živočíšnych druhov, ktoré sa zberajú na komerčné účely v súlade s platnými predpismi;
- pastva podľa plánu, ktorý ustanovuje správca podľa podmienok Ústavu na ochranu prírody;
- hydrotechnické práce a iné aktivity na zlepšovanie a udržiavanie ekologických podmienok;
- rozvoj cestovného ruchu s cieľom prezentovať prírodné hodnoty a etnologické dedičstvo.

V oblasti 1. stupňa ochrany ŠPR Obedská bara je zakázaná akákoľvek forma využívania prírodných zdrojov a všetky činnosti. V oblasti 2. stupňa ochrany je zakázané (podľa zákona o ochrane prírody č. 36/2009):

- meniť zloženia lesných porastov a využívať ich;
- zalesňovať bahenné a lúčne plochy;
- vykonávať všetky činnosti, ktoré menia podmienky života v biotopoch (zmena vodného režimu, zemné práce, zmena vegetácie a iné);
- loviť voľne žijúce zvieratá;

- loviť akékoľvek druhy rýb, odchytať rastlinné a živočíšne druhy, ktoré sa zberajú na komerčné účely (huby, liečivé rastliny slimáky, žaby a iné);
- pást;
- pohyb ľudí bez zvláštneho povolenia.

V oblasti 3. stupňa ochrany je zakázané (podľa zákona o ochrane prírody č. 36/2009):

- zalesňovať močiare a lúky;
- rozširovať oblasti s porastom euro-amerických topoľov;
- výrub jednotlivých stromov a skupín stromov topola a vrby starších ako 30 rokov;
- postrek lesov chemickými prostriedkami z lietadiel okrem postrekov so špeciálnym povolením;
- rúbať stromy na miestach, kde hniezdia orly bielo-chvosté a čierne bociany a do šírky 100 m;
- loviť ryby pred vpustno-výpustným kanálom a v polomere 100 m.

Medzinárodné aspekty ochrany Špeciálnej prírodnej rezervácie Obedská bara

V roku 1977 bola ŠPR Obedská bara zapísaná na základe Rámsarského dohovoru do zoznamu mokradí medzinárodného významu, ktorého cieľom je záchrana vodných biotopov v celej ich biologickej rôznorodosti. Rámsarská dohoda alebo Dohovor o mokradiach majú-cich medzinárodný význam najmä ako biotopy vtáctva je medzinárodná zmluva na ochranu a trvalú udržateľnosť mokradí, ktorá bola prijatá 2. februára 1971 v Iráne.

skom meste Rámsar. Územie, ktoré spĺňa kritériá stanovené v texte dohovoru, sa nazýva rámsarská lokalita. Od roku 1989 na základe IBA projektu (*Important Bird Area*) a Dohody o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, prijatej na konferencii UNESCO, je oblasť zahrnutá do zoznamu oblastí s osobitným významom pre vtáky Európy a najvýznamnejších svetových mokradňových oblastí.

* * *

Rozhodujúcim problémom prežitia ľudstva na Zemi je, že geobiosféra sa narastaním ľudskej populácie relatívne znižuje, čo vplyva nielen na zrýchľujúce sa vyčerpávanie neobnoviteľných zdrojov, ale aj na degradáciu podmienok obnovovania sa obnoviteľných zdrojov. Kľúčom k riešeniu tejto situácie je zlepšenie manažmentu ekosystémov – ako v zásade obnoviteľných zdrojov – a ich využitia. Na zmiernenie nepriaznivých vplyvov ľudských činností na prírodu a krajinu, konkrétne vo vzťahu k druhom a biotopom národného a európskeho významu tvoriacich predmet ochrany v dotknutých chránených územiach, sa musia adekvátne zapracovať nápravné opatrenia do manažmentových plánov každého chráneného územia.

Podobne ako iné krajiny aj Slovensko a Srbsko budovali sieť chránených území podľa vlastných kritérií a národnej legislatívy, ktoré priniesli výsledok – súčasný stav ochrany prírody, ktorý je hlavným nástrojom na zabezpečenie a udržanie ekologickej stability, rozmanitosti prírodných hodnôt a ochrany životného prostredia človeka.

Hlavným faktorom ovplyvňujúcim ďalšie smerovanie ochrany prírody na Slovensku, ale i v Srbsku, je implementácia princípov ochrany prírody EÚ do systému ochrany prírody v štátoch EÚ, ale i v štátoch v predvstupovom období. Každý štát je povinný vytvoriť podmienky na implementáciu a realizáciu príslušných právnych noriem, a je zodpovedný v oblasti starostlivosti o vybrané chránené územia. Legislatívne prostredie a právne podmienky ochrany hodnotených ekosystémov sú zabezpečené vzájomným prepojením viacerých právnych noriem. Všetky upravujú hlavne pôsobnosť orgánov štátnej správy a obcí, ako aj práva a povinnosti právnických a fyzických osôb pri príslušných činnostiach priamo súvisiacich s ochranou prírody a krajiny. K vyššie uvedeným zákonom o ochrane prírody na Slovensku i v Srbsku sú k dispozícii ďalšie zákony o ochrane životného prostredia, vôd, lesov a pod. spolu s príslušnými vykonávacími vyhláškami. Hlavným garantom ochrany všetkých zložiek životného prostredia je Ministerstvo životného prostredia SR a Ministerstvo životného prostredia v Srbsku.

Záujem štátnej ochrany prírody musí byť najmä zabezpečenie dôslednej ochrany reprezentatívnych území, ktoré sú predpokladom na zachovanie biologickej

rôznorodosti, a zachovanie i vytvorenie podmienok na udržanie prirodzených populácií v ich prírodnom prostredí (Králiková, Gojdičová, 2004).

Príspevok vznikol ako výstup projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied VEGA č. 2/0066/15 Zelená infraštruktúra Slovenska.

Literatúra

- Dunić, R., Jovanović, M.: Zaštita uredjenje i unapredjivanje Obedske bare. Novi Sad: Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, 1983, 45 p.
- Grozđanić, S.: Obedska bara i potreba njene zaštite. Zaštita prirode br.1. Beograd: Zavod za zaštitu i naučno proučavanje prirodnih retkosti NR Srbije, 1950, 24 p.
- Králiková, K., Gojdičová, E. (eds.): Európska únia a ochrana prírody. Banská Bystrica: ŠOP SR, 2004, 95 s.
- Marković, J.: Obedska bara, Orlača i Kupinski kut. Zbornik Matice Srpske za prirodne nauke, 1961, 21, 320 – 325 p.
- Mišić, V.: Obedska bara jedinstveni mozaik životnih zajednica i staništa. Beograd: Savremena biologija, 1974, 43 p.
- Puzović, S.: Savremeni ekološki okvir Obedske bare. Povratak Obedskoj bari. Beograd: Mladi istraživači Srbije, 1995, 399 p.
- Stojanović, V.: Primena koncepta održivog razvoja u Specijalnom rezervatu prirode Vojvodine. Novi Sad: Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, 2004, 63 p.
- Šabóová, A.: Príroda okresu Komárno. Bratislava: KÚŠPSOP, 1989, 216 s.

RNDr. Viktória Miklósová, viktoria.miklosova@savba.sk

Mgr. Ivan Laco, ivan.laco@savba.sk

Katedra ekológie a environmentalistiky Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra